

SCHMIDT ANIKÓ A Magyar Nemzeti Levéltár 2022. évi iratgyarapodásai

A MNL Országos Levéltára Magánlevéltárak és gyűjtemények osztályán őrzött iratanyag állománya 2022-ben is számos értékes irattal (összesen 3,94 ifm terjedelemben) gyarapodott, elsősorban aukciókon és magánszemélyektől való vásárlás és ajándékozás útján, de több esetben magánszemélyek tulajdonában lévő iratok digitális másolatai is gyarapították gyűjteményünket. Közülük néhány példát kiválasztva mutatom be intézményünk 2022. évi gyűjtőköri tevékenységét.

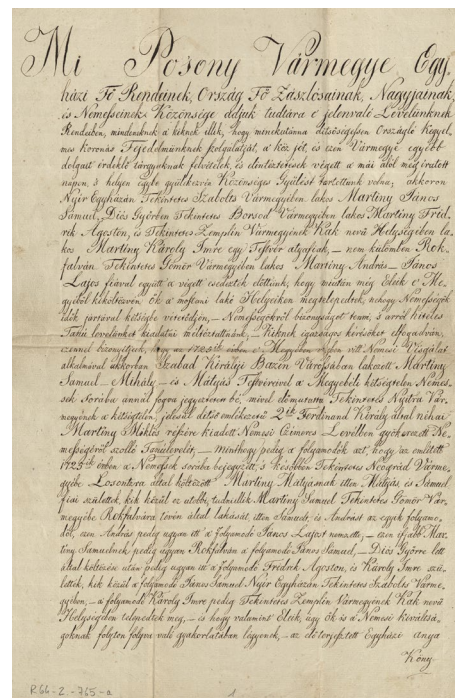
Iratvásárlások

Az Ukrajnában kitört háború következtében kialakult nehéz gazdasági helyzetben intézményünk 2022-ben nem kapott iratvásárlási keretet, így minden felmerülő iratvásárlás egyedi főigazgatói engedélyeztetés alapján történt, ezért 2022-ben csupán néhány iratvásárlási esetünk volt, a gyarapodások többségét a korábbi években vásárolt iratok feldolgozása és állományba vétele jelentette.

2022 vásárlásai közül kiemelkedik a HU-MNL-OL-R 302-12.-1.-5.-(11-17.) levéltári jelzeten elhelyezett „Verancsics Antal egykorú fogalmazványai, tisztázatai” címmel elhelyezett iratanyag. Az 1553-1572 között kelt iratok Verancsics „leveleskönyvből” származhatnak. A Magyar Történelmi Emlékek sorozatban Szalay László és Wenzel Gusztáv által kiadott, Verancsics levelezését tartalmazó kötetek ezeket leveleket nem tartalmazzák.¹ A levelek mellett azok 20. századi gépelt, egy esetben lefordított másolatai, átiratai is a gyűjtemény részét képezik. Az iratok között megtalálható például Verancsics Antal egri püspök parancslevelének fogalmazványa Abauj vármegyéhez az egyházlátogatásra odaküldött Szerdahelyi Mátyás mislei prépost, abaujvári főesperes segítőkéz fogadása ügyében (No. 11.), vagy Verancsics Antal levele az uralkodónak, amelyben tájékoztatja a magyarországi végvárok helyzetét illetően adott három utasítás végrehajtásáról: hely és keltezés nélkül (egykorú fogalmazvány, No. 13.). Különösen érdekes Verancsics Antal 1572. május 29-i, Pozsonyban kelt levele a nagyszombati polgárokhoz, melyben azt ígérte, hogy a közelebbről meg nem

nevezett gonosztettet elkövető, nagyszombati házában szolgáló tisztjét majd maga bünteti meg és vereti bilincsbe (No. 17.).

Szintén 2022. évi vásárlással került hozzánk Kutrovics Péter címereslevele és az ahhoz kapcsolódó iratok – kelt: 1791-1805, levéltári jelzet: HU-MNL-OL-R 64-1.-1110.-(a-h) –, valamint a Martiny család nemességével kapcsolatos iratok (kelt: 1844, levéltári jelzet: HU-MNL-OL-R 64-2.-765.-(a-b)).

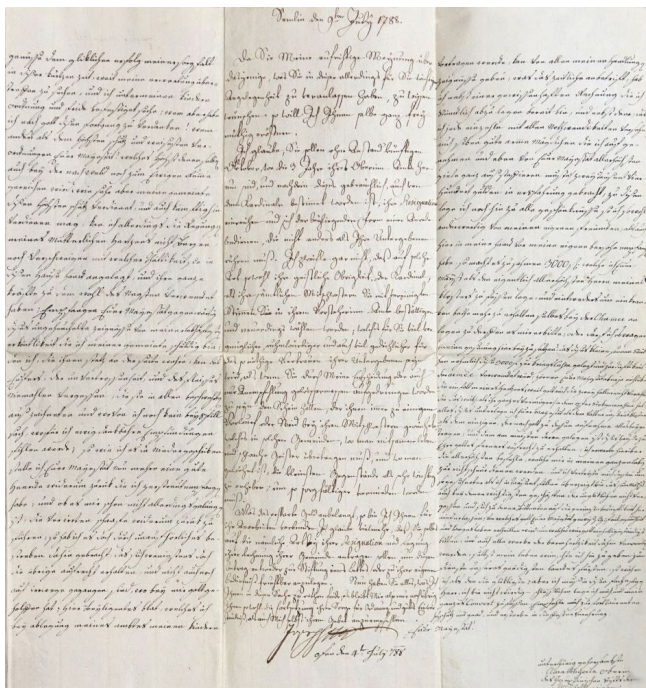

1. kép – A Martiny család nemességével kapcsolatos iratok, 1844. Első oldal és pecsét. (HU-MNL-OL-R 64-2.-765.-(a-b))

¹ Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái. (Kiad: Szalay László – Wenzel Gusztáv.). I–XII. (Monumenta Hungariae Historica, Scriptores II–VI., IX–X., XIX–XX., XXV.–XXVI., XXXII.) Pest, 1857–1875.

Értékes kiegészítéssel gyarapodott a már levéltári őrzésben lévő Veress család iratanyaga is, miután megvásároltuk a Veress Endre történészhez, feleségéhez, Méhely Mária hangversenyénekeshez és fiúkhöz, Veress Endre zeneművészhez írt leveleket, amelyeket olyan ismert személyek írtak, mint Csapodi Csaba, Farkas Ferenc, Kodály Zoltánné Péczely Sarolta, Lékai László, Pomogáts Béla, Károlyi Amy stb. (kelt: 20. sz., terjedelem 0,03 ifm, levéltári jelzet: HU-MNL-OL-P 1569-15.)

Korábbi vásárlásaink közül kiemelkedő a HU-MNL-OL-R 302-9-24-1. jelzeten elhelyezett II. József és Clara Anger levelezés. A 0,03 ifm terjedelmű gyűjtemény Clara Anger, a Szent Erzsébet betegápoló apácák vízivárosi kórházának főnöknője és II. József uralkodó egymáshoz írt 8 db, 1786–1788 között kelt levele a főnök és a császár bizalmas kapcsolatainak dokumentumai, amelyekben Clara Anger személyes hangvételben fordul az uralkodóhoz, és tudósítja őt a kolostor mindennapjairól. Az uralkodóval, mint a kolostor és kórház alapítójával, valamint kegyurával megosztotta például lemondási szándékát, de az is kiderül, hogy azt a rendtársainak nem említette. II. József válaszában tanácsot adott, hogyan járjon el, hogyan viselkedjen ez ügyben. Clara Anger válaszelevelében részletesen leírta, hogyan történt újraválasztása. Hasonlóképpen értesülhetünk a kolostor belső ügyeiről: az apácák közötti ellentétekről, és arról is, milyen tanácsot adott neki az uralkodó. Az Erzsébet-rend kivételnek számít a női szerzetesrendek között, ezt ugyanis II. József nem oszlatta fel.

2. kép – II. József és Clara Anger levelezése, 1786–1788. (HU-MNL-OL-R 302-9-24-1.)

Fondtörödékeink is érdekes anyagokkal gazdagodtak. A családi fondtörödékek között, a HU-MNL-OL-P 2257-758-1. jelzeten elhelyezett Marczibányi család 17–19. századi, 0,06 ifm terjedelmű iratanyaga főleg birtokgazdálkodással kapcsolatos

adatokat tartalmaz: terméskimutatások, terményeladást igazoló nyugták, bérleti szerződések, Balca István, Polyák Antal, Zach Antal uradalmi inspektorokhoz írt megkeresések, úrszéki periratok találhatók közöttük. Az Országos Levéltárban őrzött Marczibányi család levéltára korábban megsemmisült, jelen iratanyagon kívül még Pozsonyban őriznek hozzájuk kapcsolódó dokumentumokat, a kocsóci levéltárunk anyagát, amely azonban csak a felvidéki birtokaikra, a családtagok ottani hivatali tevékenységére vonatkozóan szolgál adatokkal. Jelen iratanyagban fellelhető irattípusok még: anyakönyvi kivonatok, tanúkihallgatási jegyzőkönyv, birtokiratok.

A személyi fondtörödékek között, a HU-MNL-OL-P 2256-83-3. jelzeten helyeztük el Nagybacsoni Nagy Vilmos levelezését feleségével, Nagy Zelmával, amely jól kiegészíti a vezérkari százados, későbbi honvédelmi miniszter már nálunk őrzött törödékes iratanyagát. Jelen levelezésben a százados beszámol karrierje alakulásáról, szabadidős tevékenységeiről, felesége pedig munkájáról és egészségi állapotáról ír. A hat levél 1907–1916 között kelt.

2022-ben egy teljes családi fondal is gazdagodtunk: a HU-MNL-OL-P 2382 törzsszámon elhelyezett Buzinkay család iratanyaga a 17–20. sz. között kelt és 0,26 ifm terjedelmű. A Buzinkay család a Sáros vármegyében letelepült Tekele nemzetségből származtatta magát, amely 1337-ben osztotta fel birtokait a nemzetség egyes ágai között. Közülük a Dobói (Dobay) család Abaúj vármegyei Buzinkán is birtokos ága lett a Buzinkay család. Az iratanyagban található I. Lipót 1659. évi címerlevele Buzinkay Mihálynak, különféle nemességigazolások, elismervények, birtokiratok, periratok, adóslevelek, haszonbérleti szerződések, kimutatások, levelek, anyakönyvi kivonatok.

Ugyancsak nagy jelentőségű Fischer József (Budapest, 1901. április 12. – Budapest, 1995. február 23.) építész, a modern építést képviselője, szociáldemokrata politikus, országgyűlési képviselő, a harmadik Nagy Imre-kormány miniszterének életútjával, származásával, pályafutásával kapcsolatos iratanyag, amelyet a HU-MNL-OL-P 2381 jelzeten helyeztünk el. Az építész 1922. december 3-án kötött házasságot Pécsi Eszterrel, Magyarország első diplomás mérnöknőjével. Az iratanyagban levelek, zsidómentésére vonatkozó iratok, az 1956-os forradalom idején készült rajzok, néhány tervrajz található.

Az eredetileg Nyitra vármegyében birtokos, de a 19. század húszas éveiben Arad, majd Temes vármegyékbe költözött Prepeliczay család iratanyaga a HU-MNL-OL-P 2380. jelzeten lett elhelyezve. A 0,11 ifm terjedelmű, 1821 és 1954 között kelt iratanyag főleg Prepeliczay Sámuelre (1794–1859, ügyvéd, rajzoló, a hazai színjátszás pártolója, a Tudományos Gyűjtemény segédszerkesztője), valamint fiainak, Sándornak (mérnök) és Ödönnek (temesi főszolgabíró), továbbá Ödön fiának, Jenőnek (agronómus) iratait tartalmazza. Kiemelendő a Prepeliczay Ödön főszolgabíró részére az 1906. évi nyugdíjba vonulásakor összeállított díszes kötet 23 község képviselőtestületének köszönetnyilvánításaival. Prepeliczay Jenő felesége, Lónyay Nandine révén az anyagban a Lónyay családra vonatkozóan is található néhány dokumentum, például a Lónyay család leszármazási táblázata, amelyet Lónyay Ferenc (1861–1945) miniszteri tanácsos, szőlészeti és borászati kormánybiztos állított össze.

Ugyancsak értékes anyaggal gyarapodott tervtári gyűjteményünk: 1880 és 1890 között kelt a budai Váralagút

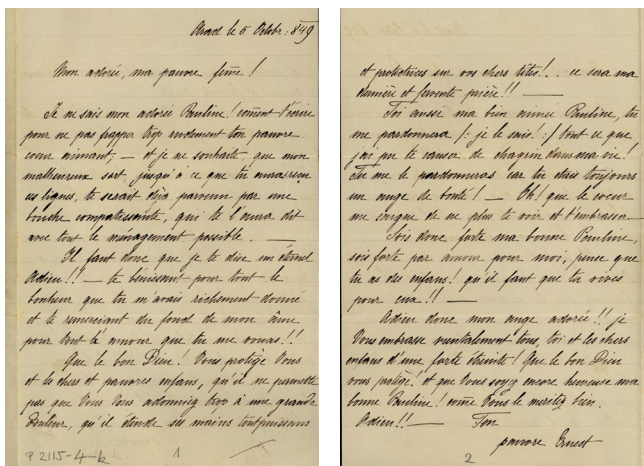
alaprajza, melyet a HU-MNL-OL-T 87-18. jelzeten helyeztünk el. Szintén értékes dokumentum egy ismeretlen fiatal lány által a Tanácsköztársaság idején írt napló, amelyet a HU-MNL-OL-R 385-106. jelzeten vettünk állományba.

Iratajándékozás

Tekintettel arra, hogy 2022-ben anyagi forrás híján kevés lehetőségünk volt vásárolni, az állomány gyarapításában kulcsfontosságú szerepet játszanak az értékes iratadományok.

A HU-MNL-OL-P 2115 fondban került elhelyezésre Pöltenberg Ernő aradi vértanú búcsúlevelének korabeli másolata (HU-MNL-OL-P 2115-4-k.) és a Fackh család irataihoz érkezett kiegészítő iratanyag is (HU-MNL-OL-P 2115-3-s.).

Ajándékozás révén egy teljes új fonddal gyarapodtunk: a HU-MNL-OL-P 2374. törzsszámon vettük állományba Dr.

3. kép – Pöltenberg Ernő aradi vértanú búcsúlevelének korabeli másolata (HU-MNL-OL-P 2115-4-k.)

Sziklay László irodalomtörténész, író, a magyar szlavisztika kiemelkedő alakjának évrendezett levelezését neves külföldi és magyar irodalomtörténészekkel, nyelvészekkel, írókkal (Zuzana Adamova, Andrzej Sieroszewski, Peter Skrabak, Bacsa Pál, Csanda Sándor, Csapláros István, Fried István, Margócsy József, Csukás István), valamint más tudományágak képviselőivel (Ortutay Gyula, Benda Kálmán, Kosáry Domokos, Köpeczi Béla). A 2,5 ífm terjedelmű, 1921 és 1987 közötti időszakot felölelő levelezés számos értékes, eddig ismeretlen információval szolgál a korszak tudományos kapcsolataira.

A HU-MNL-OL-P 2126-3.-211. jelzeten helyeztük el Praznovszky Iván 1910-ben kelt feljegyzéseit, amelyek jól kiegészítették a már állományunkban lévő Praznovszky-iratanyagot. Praznovszky Iván (1883–1971) kötetében anekdoták, hazai és külföldi íróktól vett idézetek, versrészletek találhatók. Praznovszky Iván a Tanácsköztársaság bukása után fontos szerepet játszott a Külügyminisztérium újjászervezésében, 1919 végén a párizsi békekonferenciára utazó magyar küldöttség főtitkárává nevezték ki. Feladatkörébe a békedelegáció utazásának, ellátásának és programjának megszervezése tartozott. A trianoni békeszerződés aláírása után is Párizsban maradt külügyi

szóvivőként, majd 1922-től párizsi nagykövet és meghatalmazott miniszter lett. Később madridi és lisszaboni nagykövetként dolgozott. Hazatérte után aktívan részt vett a közéletben és az üzleti életben, publicisztikai tevékenységet is folytatott.

A 20. század kutatóinak ugyancsak fontos forrásul szolgálhat Dr. Horváth István bonni nagykövet hivatali ideje alatt keletkezett magán iratanyaga, amelyet a HU-MNL-OL-P 2379 fondban vettünk állományba.

Átvétel

Átvétellel került a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának tulajdonába a HU-MNL-OL-R 369-II.-1.-56. jelzeten elhelyezett Közép-Szolnok vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvének töredéke. A 0,09 ífm terjedelmű, 1-606. terjedő számozott oldalakon Közép-Szolnok vármegye nemeseinek közgyűlése és törvényszéki ülése alkalmával tárgyalt ügyek bejegyzései találhatóak (Protocollum congregationis et sedriae generale). A lapok összefűzése, egybekötése nem történt meg. A töredékesen meglévő első lap az 1618. esztendő végén tárgyalt ügyeket tartalmazza, a második lapon már az 1619. évi bejegyzések következnek. Az utolsó ülés dátuma 1651. április 20. Az 1618–1651 évkörű irategyüttes a 2012-ben a Pest Megyei Levéltártól átvett, és az Országos Levéltárban R 369 (Szilágy, korábban Kraszna és Közép-Szolnok vármegyére vonatkozó iratok) törzsszámon elhelyezett jegyzőkönyvek sorába illeszkedik.

4. kép – Hartyáni család, 18. sz.-2018. (HU-MNL-OL-P 2387)

A 2018. április 27-én elhunyt Margit Sarolta de Hartyáni végrendeletében a Magyar Nemzeti Levéltárra hagyta apósa, Zoltán de Hartyáni családi iratanyagát. A különleges hungarika anyag a koppenhágai magyar nagykövetség segítségével került intézményünkbe. A Hartyáni család Pest megyében volt honos, az iratbeadó közvetlen felmenői a 18. századtól Cegléden éltek. A családdal rokon családok (Gaiger, Kapu, Bartha) iratait ugyancsak megőrizték. Az iratanyagban végrendeletek, gyászjelentések, levelezés, nemességigazolási iratok, anyakönyvi kivonatok, iskolai bizonyítványok, birtokiratok és családtörténeti kutatásokhoz kapcsolódó iratok egyaránt megtalálhatók. A HU-MNL-OL-P 2387. törzsszámon elhelyezett teljes, 18. századtól egészen 2018-ig terjedő iratanyag öt tételre bontható: a Hartyáni családra vonatkozó dokumentumok mellett külön tételekben helyeztük el Hartyáni Zoltán, fia, Márton, és Márton felesége, Margit Sarolta de Hartyáni iratait. Szintén külön tételt kaptak azok a magyar nyelvű mesék és anekdoták, amelyeket a Dániában élő család feltehetően Márton kisfiuk számára gyűjtött össze.

Reprodukció

Digitális másolatban megőrzött iratgyarapodásaink közül kiemelkedik a HU-MNL-OL-X 10898. jelzeten állományba vett

I. Rákóczi György levéltárába tartozó leveleskönyv, melyet intézményünk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltárból kapott meg digitalizálásra. Mindenképpen kiemelendő még a HU-MNL-OL- X 10815 - No. 32. jelzeten elhelyezett vizeki Tallián Károly honvéd őrnagy önéletírása gyermekeinek, amely 1881 után keletkezett és kiváló forrásul szolgálhat a 19. század második felének mikrotörténeti kutatásaihoz.

A nehéz gazdasági helyzet ellenére 2022-ben gyűjteményünk számos értékes irattal gyarapodott, elsősorban nagylelkű adományozóinknak köszönhetően. Sajnos, az iratvásárlásokban anyagi forrás híján a korábbi évekhez képest kevésbé tudtunk részt venni, miközben a papírrégiség-piacon számos különleges, maradandó történelmi értékű irat bukkant fel. Mivel ezek a magyar történelem egyedi és pótolhatatlan forrásai, hosszú távú megőrzésüket és nyomon követhetőségüket az Építési és Közlekedési Minisztérium Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztályán indított védési eljárásokkal igyekeztünk biztosítani. Ezzel együtt is fontos, hogy a jövőben az elmúlt évekhez hasonlóan nagyobb vásárlóerővel rendelkező piaci szereplőként is felléphessünk a papírrégiség piacon, hogy gyűjteményünk minél több maradandó értékű, történelmi irattal gazdagodjon és ezek feldolgozásával, állományba vételével minél több eredeti forrás kutathatóságát biztosíthassuk.

E számunk szerzői

AVAR ANTON PhD, főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

BAUER MARCELL tűzoltó (Pápai Hivatásos Tűzoltóparancsnokság)

BERZEVICZY KLÁRA PhD, egyetemi docens, intézetvezető (Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Germanisztika Tanszék, Közép-Európa Intézet, Bp.)

LUTERÁN-TURI SAROLTA PhD-hallgató (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi
Doktori Iskola, Eger)

NÉMETH PÉTER ny. múzeumigazgató (Nyíregyháza)

SCHMIDT ANIKÓ PhD, osztályvezető (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

TÁJÉKOZTATJUK KEDVES OLVASÓINKAT,

hogy a Turul kiadói jogait 2023-tól a folyóiratot alapító *Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság* (MHGT) vette át. A továbbiakban a Turul terjesztését is az MHGT szervezi. Az átadás-átvétellel, valamint a meglévő előfizetések további fenntartásával kapcsolatos információk megtalálhatók a **Turul folyóirat új honlapján**: <https://turul.mhgt.hu/>

Az új honlapon (a *Lapszámok* menüpontban) elérhetők a folyóirat megjelent számai, letölthető PDF formátumban. (Az 1883–2009 közötti lapszámok évenként egy fájlban, míg a 2010 utániak füzetenként külön-külön tölthetők le.) Ugyanitt található a folyóirat további Internetes elérhetőségeit tartalmazó linkgyűjtemény is.

Felhívjuk Kedves Előfizetőink figyelmét, hogy a kiadó-váltás eredményeként,
a folyóirat előfizetési bankszámlaszáma is megváltozott!

Kérjük szépen, hogy előfizetési díjaikat, a továbbiakban a következő bankszámlára utalják:

Bankszámlaszám: 16200223-10176344

Számlatulajdonos neve: Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
(Szükség esetén rövidítve is írható, pl.: „Magyar Heraldikai és Gen. Társ.” vagy „MHGT”)

Számlavezető bank neve: MagNet Magyar Közösségi Bank Zrt.

Nemzetközi átutaláshoz szükséges, kiegészítő adatok:

IBAN (nemzetközi bankszámlaszám): HU84 1620 0223 1017 6344 0000 0000

Számlavezető bank BIC (SWIFT) kódja: HBWEHUHB

Az előfizetési díj összege a 2023. évben is változatlan.

Belföldi előfizetőink részére:

3000 forint/évfolyam (= 4 × 750 forint/füzet).

Külföldi előfizetőink részére:

európai szállítási cím esetén: 35 EUR; tengerentúli szállítási cím esetén: 40 USD.

TISZTELT SZERZŐINK, LEENDŐ SZERZŐINK!

A Turul 2020-tól megváltoztatta közlési szabályzatát. A szakirodalmi hivatkozásoknál a Századok folyóirat közlési szabályzatát alkalmazzuk. Kérjük, tanulmánya benyújtása előtt feltétlenül tájékozódjon a lap közléssel kapcsolatos elvárásairól, és a szabályzatban foglaltakat követve készítse el munkáját!

A részletekről honlapunkon (<https://turul.mhgt.hu/>), a *Szerzőinknek* menüpontban olvashat.

Ugyanitt található a levéltári hivatkozások szabályzata is.